

ตานหม่อน

1. ชื่อสมุนไพร ตานหม่อน (TAN MON)
2. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Vernonia elliptica* DC. ชื่อวงศ์ Asteraceae (Compositae)
3. ชื่ออื่น ข้าหมักหลอด(หนองคาย), ตานค้อน (สุราษฎร์ธานี), ตานหม่น (นครศรีธรรมราช), ลีควนยู (กรุงเทพฯ)
4. ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ไม้พุ่มรอเลื้อยหรือไม้เลื้อย กิ่งเล็กเรียว เป็นสันตามยาว มีขนสีเทาเงิน

ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงเวียน รูปรี รูปไข่กลับ รูปไข่ หรือรูปขอบขนาน กว้าง 1-4.5 เซนติเมตร ยาว 3-10 เซนติเมตร ปลายมน โคนมนหรือสอบแคบ ขอบเรียบหรือหยักซี่ฟัน แผ่นใบค่อนข้างหนา ด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างมีขนสีเทาเงิน เส้นแขนงใบข้างละ 5-9 เส้น ก้านใบยาว 0.2-1 เซนติเมตร มีขนสีเทาเงิน

ดอก ช่อดอกแบบช่อแยกแขนงคล้ายช่อเชิงหลั่น ออกที่ยอดหรือตามซอกใบใกล้ยอด ช่อยาว 10-40 เซนติเมตร ช่อย่อยแบบช่อกระจุกแน่น มีวงรีประดับเรียงซ้อนหลายวง รีประดับรูปรี ปลายมน มีขนสั้น ดอกสมบูรณ์เพศ ไม่มีก้านดอก กลีบเลี้ยงเป็นขนกลีบดอกสีขาว ยาว 4-9 มิลลิเมตร โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปขอบขนาน เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดในหลอดกลีบดอก อับเรณูรูปหัวลูกศร รั้งไข่ตัววงกลีบ มี 1 ช่อง มีออวุล 1 เม็ด ก้านเกสรเพศเมียเรียวยาว ยอดเกสรเพศเมียมี 2 พู

ผล แบบผลแห้งเมล็ดล่อน รูปทรงกระบอกแคบ ยาวประมาณ 4 มิลลิเมตร มีสันตามยาว 5 สัน มีต่อม และมียางค์คล้ายขนแข็ง สีขาว

เมล็ดเล็ก ทรงรีแกมรูปไข่

5. ส่วนที่ใช้ทำยา

ตานหม่อนเป็นใบแห้ง ทั้งที่เป็นใบสมบูรณ์หรือชิ้นส่วนของใบ สีน้ำตาลแกมเขียว ถึงสีน้ำตาลอ่อน ใบสมบูรณ์รูปไข่ รูปไข่กลับ รูปรี หรือรูปขอบขนาน กว้าง 2-4.5 เซนติเมตร ยาว 3-10 เซนติเมตร ปลายแหลม โคนมน ขอบเรียบหรือจักฟันเลื่อย แผ่นใบค่อนข้างหนา ผิวใบด้านบนสีน้ำตาลแกมสีเขียวจางจนถึงสีน้ำตาลแกมสีเทา ด้านล่างสีจางกว่ามีขนปกคลุมหนากว่าด้านบน เส้นกลางใบชัดเจน ก้านใบโค้ง ยาวประมาณ 2 มิลลิเมตร

6. สรรพคุณของแต่ละส่วนที่ใช้ทำยา

ตำรายาสรรพคุณยาไทยว่าตานหมอนมีรสหวานเปื้อนเย็น สรรพคุณแก้พิษตานทราย บำรุงเนื้อหนังให้ชุ่มชื้น คุมธาตุ ขับพยาธิไส้เดือน เป็นต้น

7. รายงานการวิจัยในปัจจุบัน

8. สารสำคัญ

ตานหมอนมีสารกลุ่มเซสควิเทอร์พีนแลกโตน (sesquiterpene lactones) เช่น กลาโคไลด์เอ (glaucolide A) กลาโคไลด์บี (glaucolide B) กลุ่มฟลาโวนอยด์ (flavonoids) เช่น เอพิจินิน-7-โอ-กลูโคไซด์ (apigenin-7-O-glucoside) ลูทีโอลิน (luteolin) ลูทีโอลิน-7-โอ-กลูโคไซด์ (luteolin-7-O-glucoside) กลุ่มไตรเทอร์พีนอยด์ (triterpenoids) เช่น ลูปีออล (lupeol) กลุ่มสเตอรอล (sterols) เช่น ทาราซาสเตอรอล (taraxasterol) ซิทอสเตอรอล (sitosterol) และสติกมาสเตอร์อล (stigmasterol) เป็นต้น

9. แหล่งกำเนิด และการกระจายพันธุ์

พืชชนิดนี้มีเขตการกระจายพันธุ์ในทุกภาคของประเทศไทย พบตามที่รกร้าง ป่าละเมาะ ชายป่าโปร่ง ในต่างประเทศ พบที่อินเดีย พม่า และศรีลังกา เป็นต้น

10. พื้นที่เหมาะสมในการปลูกในประเทศไทย

- ลักษณะพื้นที่ พื้นที่ดอน ป่าไม้ ป่าละเมาะ สวนผลไม้
- ภาค ทุกภาคของประเทศไทย
- จังหวัด ทุกจังหวัดของประเทศไทย

11. การคัดเลือกพันธุ์ (พันธุ์ที่นิยมปลูกในประเทศไทย)

- พันธุ์ที่ใช้เป็นยา พันธุ์พื้นบ้านทั่วไป
- พันธุ์ที่ใช้เป็นอาหาร ไม่ใช่ทำเป็นอาหาร

12. การขยายพันธุ์

โดยการปักชำต้น และราก ตานหมอนเป็นพืชขึ้นที่รกร้าง เลื้อยพาดพันต้นอื่น ขยายพันธุ์โดยการขุดต้นที่พื้นจากรากมาชำในถุงเพาะชำ โดยการตัดต้นที่มีราก ตัดยาวประมาณ 10 นิ้ว ชำในถุงที่มีดินผสมแล้วรดน้ำให้ชุ่มชื้นอยู่เสมอ ประมาณ 2 – 3 สัปดาห์ ตานหมอนจะแตกต้นใหม่ เพื่อรอการปลูกต่อไป

13. การปลูก/สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการปลูก

- ฤดูกาลเพาะปลูก นิยมปลูกในฤดูฝนช่วงเดือนพฤษภาคม – กรกฎาคม
- การเตรียมดิน ขุดหลุมกว้างประมาณ 30 เซนติเมตร ยาวประมาณ 30 เซนติเมตร ลึกประมาณ 30 เซนติเมตร รองก้นหลุมด้วยปุ๋ยคอก หรือปุ๋ยหมักคลุมเคล้ากับดินก้นหลุม ควรปลูกห่างประมาณ 2 – 3 เมตร และทำรั้วเป็นแนวยาว ซึ่งด้วยลวดคล้ายปลูกแตงกวาหรือแคนตาลูป
- วิธีการปลูก เมื่อได้ต้นตานหมอนเพาะชำอายุ 3 – 6 เดือน นำลงปลูกหลุมที่เตรียมไว้และกลบดิน ใช้ไม้ปักนำต้นให้ขึ้นรั้วที่เตรียมไว้ แล้วรดน้ำให้ชุ่มชื้นอยู่เสมอ (ถ้าไม่ทำรั้วให้เลื้อย ให้ปลูกตามโคนกอไผ่ หรือโคนไม้ใหญ่)

14. การปฏิบัติดูแลรักษา

- การใส่ปุ๋ย ควรใส่ปุ๋ยหลังจากปลูกได้ 3 เดือน โดยจะใส่ปุ๋ยคอก หรือปุ๋ยวิทยาศาสตร์ สูตร 40-0-0 ผสมน้ำ รดเร่งใบให้งาม
- การให้น้ำ ตานหม่อนชอบน้ำต้องให้ชุ่มชื้นอยู่เสมอ แต่ถ้าเป็นฤดูฝนปล่อยตามธรรมชาติก็ได้
- การกำจัดวัชพืช ควรทำพร้อมกับการพรวนดินและใส่ปุ๋ย
- การป้องกันกำจัดโรคและแมลงศัตรู ตานหม่อนจะมีแมลงรบกวนกัดกินใบบ้าง อาจฉีดสารจำพวกสะเดา หรือสารชีวภาพก็ได้

15. การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังเก็บเกี่ยว

- ฤดูกาลการเก็บเกี่ยว เก็บเกี่ยวได้ทุกฤดูกาล จะเก็บเกี่ยวได้ เมื่ออายุ 1 ปีขึ้นไป
- วิธีการเก็บเกี่ยว โดยการเด็ดใบของตานหม่อนจากใบแก่จนถึงใบเพสลาด หรือจะตัดต้นที่รกรู้งของตานหม่อน

เอามาแล้วเด็ดเอาแต่ใบก็ได้

- การแปรรูปหลังการเก็บเกี่ยว เมื่อได้ใบตานหม่อนมาแล้ว นำมาล้างน้ำให้สะอาด แล้วตากแดดจัด ประมาณ 4 – 5 วัน จนแห้ง แล้วนำไปอบอีกครั้งจนแห้งสนิท เพื่อส่งจำหน่ายต่อไป

- การบรรจุและการเก็บรักษา เมื่อได้ใบตานหม่อนแห้งมาแล้ว บรรจุถุงมัดปากให้สนิท โดยไม่ให้โดนน้ำเด็ดขาด และส่งจำหน่ายต่อไป หรือเก็บใส่ถุงไว้ในห้องที่มีอุณหภูมิปกติ

16. การจำหน่าย

เถาและใบตานหม่อนแห้ง ราคา กิโลกรัมละ 70-150 บาท

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กระทรวงสาธารณสุข